МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РФ

Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Мордовский государственный педагогический институт имени М.Е. Евсевьева»

РОДНОЙ (ТАТАРСКИЙ) ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

программа, критерии оценивания результатов, правила проведения вступительного испытания

САРАНСК 2018

ФОРМА ВСТУПИТЕЛЬНОГО ИСПЫТАНИЯ

Формой вступительного испытания по родному (татарскому) языку и литературе для всех лиц, поступающих на первый курс в 2019 году, является **устный экзамен.**

Татар теленнән кабул итү имтиханнары программасы

Татар теле

Тел турында гомуми мәгълүмат

Иҗтимагый күренеш буларак тел. Тел үсеше турында гомуми мәгълүмат. Телнең структур һәм функциональ үсеше. Татар милли әдәби теленең формалашуы. Татар теленең төп диалектлары. Тел гыйлеменең әһәмияте һәм төп бүлекләре. Тел – милләтнең иң кыйммәтле тарихи ядкәре.

ФОНЕТИКА ҺӘМ ОРФОЭПИЯ

Фонетика һәм орфоэпия турында төшенчә.

Сөйләм органнары. Авазларның ясалышы. Сузык һәм тартык авазлар арасында аерма.

Татар телендә сузык авазлар. Калын һәм нечкә сузыклар (арткы һәм алгы рәт сузыклары). Сингармонизм законы, аның төрләре. Сингармонизм законы сакланмаган очраклар.

Татар телендә тартык авазлар. Яңгырау һәм саңгырау тартыклар. Тел арты тартыклары һәм увуляр тартыклар. Ирен-ирен һәм ирен-теш тартыклары. Тартыкларның охшашлануы (ассимиляция). Тартыкларның чиратлашуы.

Аваз һәм хәреф. Авазларны язуда күрсәтү. Алфавит. Әйтелеш һәм язылышның туры килмәгән очраклары. ***Я, е, ю, ё*** хәрефләренең дөрес язылышы. ***О, ө, ы, е, э*** хәрефләренең дөрес язылышы. Тавышсыз хәрефләрнең дөрес язылышы.

Татар телендә иҗек һәм басым. Интонация.

Сүзгә фонетик анализ ясау тәртибе.

ЛЕКСИКА ҺӘМ СӨЙЛӘМ КУЛЬТУРАСЫ

Лексика һәм сөйләм культурасы турында төшенчә. Татар теленең сүзлек байлыгы (лексикасы) һәм аның үзгәрүе.

Сүз. Аның мәгънәсе. Бер һәм күп мәгънәле сүзләр. Сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәләре. Омонимнар, синонимнар, антонимнар.

Кулланылыш өлкәсе ягыннан татар теленең сүзлек составы. Гомумхалык сүзләре. Әдәби тел сүзләре. Диалекталь сүзләр. Профессиональ сүзләр. Терминнар.

Кулланылыш дәрәҗәсе ягыннан татар теленең сүзлек составы. Тарихи сүзләр һәм архаизмнар. Неологизмнар. Алынмалар.

Лексикография. Сүзлекләрнең төрләре.

Сүз төзелеше һәм ясалышы

Сүз төзелеше. Сүзнең мәгънәле кисәкләре. Тамыр һәм кушымча. Сүз ясагыч һәм мөнәсәбәт белдерүче кушымчалар. Мөнәсәбәт белдерүче кушымчаларның модальлек һәм бәйләгеч төрләре. Аларны сүзгә ялгау тәртибе.

Сүзнең нигезе.

Татар телендә сүз ясалышы ысуллары. Кушымчалар ялгап, сүз ясау. Сүзләрне кушу юлы (саф кушма сүзләр, тезмә сүзләр, кыскартылма сүзләр), аларның дөрес язылышы. Сүзләрнең аваз составын үзгәртү. Сүзләрнең мәгънәсен үзгәртү. Сүзләрнең бер сүз төркеменнән икенчесенә күчү юлы (исем фигыльнең исемгә, сыйфат фигыльнең исемгә һ.б.).

Сүз төзелешен тикшерү тәртибе.

МОРФОЛОГИЯ

Тел белеменең сүз төркеменәрен өйрәнә торган тармагы буларак морфология.

Сүз төркемнәре турында төшенчә. Татар телендә сүз төркемнәре. Сөйләм оештырудагы рольләреннән чыгып, сүзләрнең мөстәкыйль сүз төркемнәренә, бәйләгеч сүз төркемнәренә, модаль сүз төркемнәренә бүленүе.

Исем. Сүз төркеме буларак исем. Ялгызлык һәм уртаклык исемнәр. Исемнәрнең берлек һәм күплек төрләре. Исемнәрнең килеш һәм тартым белән төрләнеше. Тартымлы исемнәрнең килеш белән төрләнеше. Сан, тартым һәм килеш кушымчаларын куллануда стилистик төрлелек. Исемнәрнең җөмләдә кулланылышы. Исемнәргә морфологик анализ ясау тәртибе.

Фигыль. Фигыль турында төшенчә. Фигыльнең башлангыч формасы. Барлык-юклык төре. Фигыльләрнең зат-сан белән төрләнеше. Фигыль юнәлешләре.

За̀тланышлы фигыльләр

Хикәя фигыль. Хәзерге, үткән, киләчәк заман хикәя фигыльләр. Аларның мәгънәсе, ясалышы. Зат-са̀н белән төрләнеше, дөрес язылышы. Җөмләдә кулланылышы.

Боерык фигыль. Аның мәгънәсе, зат-сан белән төрләнеше. Җөмләдә кулланылышы.

Шарт фигыль. Аның мәгънәсе, ясалышы, зат-сан белән төрләнеше, җөмләдә кулланылышы.

Затланышлы фигыльләргә морфологик анализ ясау тәртибе.

Затланышсыз фигыльләр

Сыйфат фигыль. Аның мәгънәсе, ясалышы, фигыль һәм сыйфат белән уртак билгеләре. Заманнары. Исемләшүе. Үткән заман һәм киләчәк заман сыйфат фигыльләрнең хикәя фигыльләр белән охшаш һәм аермалы яклары. Сыйфат фигыльләрнең җөмләдә кулланылышы.

Хәл фигыль. Аның мәгънәсе, төрләре, ясалышы. Рәвеш һәм фигыль белән уртак билгеләре. Икенче төр хәл фигыльнең хикәя фигыль белән охшаш һәм аермалы яклары. Хәл фигыльнең җөмләдә кулланылышы.

Исем фигыль. Аның мәгънәсе, ясалышы. Исем һәм фигыль белән уртак билгеләре. Исем фигыльнең исемгә күчүе. Исем фигыльнең җөмләдә кулланылышы.

Инфинитив. Аның мәгънәсе, ясалышы, дөрес язылышы. Инфинитивның җөмләдә кулланылышы.

Ярдәмче фигыльләр һәм аларның кулланылышы.

Мөстәкыйль фигыльләрнең ярдәмче фигыль мәгънәсендә йөрүе.

Затланышсыз фигыльләргә морфологик анализ ясау тәртибе.

Сыйфат. Сыйфат турында төшенчә, аның мәгънәсе, сыйфат дәрәҗәләре. Аларның ясалышы һәм дөрес язылышы. Сыйфатның исемләшүе. Сыйфатларның җөмләдә кулланылышы. Сыйфатка морфологик анализ ясау тәртибе.

Сан. Сан турында төшенчә, аның мәгънәсе. Сан төркемчәләре: төп сан, тәртип саны, бүлем саны, чама саны, җыю саны, өлеш саны. Саннарның исемләшүе. Язуда рим һәм гарәп цифрларының кулланылышы һәм дөрес язылышы. Төзелеше буенча сан төрләре (тамыр, кушма, парлы, тезмә саннар), аларның дөрес язылышы. Санга морфологик анализ ясау тәртибе.

Рәвеш. Рәвеш турында төшенчә, аның мәгънәсе. Рәвеш төркемчәләре: саф, охшату-чагыштыру, күләм-чама, вакыт һәм урын, сәбәп-максат рәвешләре. Рәвешләрнең җөмләдә кулланылышы. Рәвешләргә морфологик анализ ясау тәртибе.

Алмашлык. Аның башка мөстәкыйль сүз төркемнәреннән аермасы. Алмашлыкларның төркемчәләре. Билгеләү, билгесезлек һәм юклык алмашлыкларының дөрес язылышы. Алмашлыкларның җөмләдә кулланылышы. Алмашлыкларга морфологик анализ ясау тәртибе.

Аваз ияртемнәре. Аваз ияртемнәренең җөмләдә кулланылышы. Аларның дөрес язылышы. Аваз ияртемнәренә морфологик анализ ясау тәртибе.

Бәйлек. Бәйлек турында гомуми төшенчә. Үзләреннән алда килгән сүзләрнең нинди килештә килүен таләп итүдән чыгып, бәйлекләрнең төркемчәләре. Бәйлекләрнең практик кулланылышы. Бәйлек сүзләр. Бәйлекләргә морфологик анализ ясау тәртибе.

Теркәгеч. Теркәгеч турында гомуми төшенчә. Теркәгечләрнең төркемчәләре: тезүче һәм ияртүче теркәгечләр. Теркәгеч сүзләр. Теркәгечләрнең дөрес язылышы. Теркәгечләрнең җөмләдә кулланылышы. Теркәгечкә морфологик анализ ясау тәртибе.

Кисәкчә. Кисәкчә турында гомуми төшенчә. Кисәкчәләрнең төркемчәләре (көчәйткеч һәм чикләүче кисәкчәләр, сорауны, раслауны, билгесезлекне, икеләнүне, теләкне, үтенүне, юклыкны белдерүче кисәкчәләр). Кисәкчәләрне сөйләмдә куллану. Кисәкчәләрнең дөрес язылышы. Кисәкчәләргә морфологик анализ ясау тәртибе.

Хәбәрле сүзләр. Хәбәрлек сүзләрнең мөстәкыйль сүз төркемнәре белән охшаш һәм аермалы яклары. Аларның җөмләдә кулланылышы. Хәбәрлек сүзләргә морфологик анализ ясау тәртибе.

Ымлыклар. Аларның төркемчәләре. Дөрес язылышы. Ымлыкларга морфологик анализ ясау тәртибе.

СИНТАКСИС

Синтаксис турында төшенчә. Төп синтаксик берәмлекләр: сүзтезмә, синтагма, җөмлә, җөмлә кисәкләре, кушма җөмлә, текст.

Гади җөмлә синтаксисы

Сүзтезмә турында төшенчә. Аның сүздән һәм җөмләдән аермасы. Ияртүче һәм ияручe кисәкләр турында төшенчә. Ияртүче кисәкнең кайсы сүз төркеменә керүенә карап, сүзтезмәләрне төркемләү.

Җөмлә турында төшенчә. Әйтү максаты буенча җөмлә төрләре: хикәя, сорау, боеру җөмләләр. Тойгылы җөмләләр. Аларны оештыруда катнашучы чаралар.

Җөмләдә сүзләр бәйләнеше. Тезүле һәм ияртүле бәйләнеш. Тезүле бәйләнешне белдерүче чаралар. Ияртүле бәйләнешне белдерүче чаралар. Ияртүле бәйләнештә торган сүзләр арасындагы мөнәсәбәтләр.

Ике составлы җөмлә турында төшенчә. Баш һәм иярчен кисәкләр. Җыйнак һәм җәенке җөмләләр

Җөмләнең баш кисәкләре.

Ия һәм аның белдерелүе.

Хәбәр һәм аның белдерелүе. Хәбәрнең ия белән ярашуы. Ия белән хәбәр арасында сызык.

Җөмләнең иярчен кисәкләре.

Аергыч һәм аның белдерелүе. Аергычларның аерылмышы белән бәйләнеше. Тиңдәш һәм тиңдәш түгел аергычлар.

Тәмамлык һәм аның белдерелүе. Туры һәм кыек тәмамлыклар.

Хәл. Аның төркемчәләре, аларның белдерелүе.

Аныклагыч. Аның башка иярчен кисәкләрдән аермасы, белдерелүе. Аныкланмыш белән бәйләнеше.

Җөмлә кисәкләренең шартлы билгеләре.

Җөмләнең модаль кисәкләре. Эндәш сүзләр, алар янында тыныш билгеләре. Кереш сүзләр һәм кереш җөмләләр, аларның мәгънәләре, алар янында тыныш билгеләре.

Җөмләдә сүз тәртибе турында гомуми төшенчә. Җөмләдә сүзләрнең туры һәм кире тәртибе. Логик басым.

Җөмләнең аерымланган кисәкләре турында гомуми төшенчә. Аерымланган хәлләр. Аерымланган аныклагычлар. Алар янында тыныш билгеләре.

Җөмләнең тиңдәш кисәкләре турында төшенчә. Тиңдәш кисәкләрнең үзара бәйләнеше. Тиңдәш кисәкләр янында гомумиләштерүче сүзләр. Тиңдәш кисәкләр һәм гомумиләштерүче сүзләр янында тыныш билгеләре.

Тулы һәм ким җөмләләр. Ким җөмләләрнең сөйләмдә кулланылышы.

Бер составлы җөмләләр турында төшенчә. Бер составлы фигыль җөмләләр. Бер составлы исем җөмләләр.

Туры һәм кыек сөйләм. Диалог, аның язылышы, тыныш билгеләре. Туры сөйләмне кыек сөйләмгә әйләндерү.

Гади җөмләгә синтаксик анализ ясау тәртибе.

Кушма җөмлә синтаксисы. Кушма җөмлә турында гомуми төшенчә. Кушма җөмләләрне төркемләү.

Тезмә кушма җөмләләр. Аларның төрләре: теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр. Аларда тыныш билгеләре.

Иярченле кушма җөмләләр. Төзелеше ягыннан иярченле кушма җөмлә төрләре – аналитик һәм синтетик иярченле кушма җөмләләр. Алардагы бәйләүче чаралар. Синтетик һәм аналитик иярченле кушма җөмләләрдә тыныш билгеләре.

Иярчен җөмләләрнең мәгънә ягыннан төрләре: иярчен ия, иярчен

хәбәр, иярчен аергыч, иярчен тәмамлык һәм иярчен хәл (иярчен урын, иярчен вакыт, иярчен рәвеш, иярчен күләм, иярчен сәбәп, иярчен максат, иярчен шарт, иярчен кире) җөмләләр. Аларда тыныш билгеләре.

***Катлаулы синтаксик конструкцияләр турында төшенчә*.**

Күп иярченле кушма җөмләләр: тиңдәш иярүле, тиңдәш түгел иярүле, бер-бер артлы иярүле, берничә төр иярүле.

Катнаш кушма җөмлә, аның төзелеше, андагы тыныш билгеләре.

Кушма һәм катлаулы җөмләләргә анализ ясау тәртибе.

Пунктуация

Җөмләнең мәгънәсе һәм төзелеше, интонация һәм тыныш билгеләре. Нокта, сорау, өндәү билгеләре, сорау-өндәү билгеләре куела торган очраклар. Күп нокталар һәм куштырнаклар куела торган очраклар. Өтер, нокталы өтер, ике нокта куела торган очраклар. Сызык һәм җәяләр куела торган очраклар.

Стилистика һәм сөйләм культурасы

***Әдәби тел һәм аның стильләре*.** Язма һәм сөйләмә стиль. Функциональ стильләр: матур әдәбият стиле, вакытлы матбугат стиле, фәнни стиль, эш кәгазьләре стиле, эпистоляр стиль.

Сөйләм культурасы һәм аның нигезләре. Сөйләмгә куела торган таләпләр.

Имтиханга әзерләнү өчен чыганаклар исемлеге

1. Юсупов Р. А. Зиннәтуллина К.З, Харисова Ч.М., Гайфуллина Т.М. Татар теле. Татар мәктәбенең 5 нче сыйныфы өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2006.
2. Тумашева Д.Г. Юсупов Ф.Ю., Харисова Ч.М К.З.Зиннәтуллина, Б.М.Мифтахов. Татар теле. Татар мәктәбенең 6 нчы сыйныфы өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2006.
3. Сафиуллина Ф.С. Ибраһимов С.М. Татар теле. Татар мәктәбенең 7 нче сыйныфы өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2002.
4. Мифтахов Б.М. Сөнгатов Г.М. Татар теле. Татар мәктәбенең 7 нче сыйныфы өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2002.
5. Зәкиев М.З. Татар теле. Татар мәктәбенең 8 нче сыйныфы өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2002.
6. Зәкиев М.З. Татар теле. Татар мәктәбенең 9 нчы сыйныфы өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2002.
7. Зәкиев М.З. Максимов Н.В. Татар теле. Татар мәктәбенең 10-11 нче сыйныфлары өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2003.
8. Зиннәтуллина К.З. Ф.Ф.Фатыйхова, Мирзаһитов Р.Х.. Татар теле. Рус мәктәпләренең 9 нчы сыйныфында укучы татар балалары өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2006.
9. Сафиуллина Ф.С. Ибраһимов С.М. Татар теле. Рус мәктәпләренең 11 нче сыйныфында укучы татар балалары өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2000.
10. Сафиуллина Ф.С. Хәзерге татар әдәби теле. Югары уку йортларының әзерлек факультетлары һәм абитуриентлар өчен дәреслек. Казан университеты нәшрияты, 2002.
11. Сафиуллина Ф.С. Зәкиев М.З. Хәзерге татар әдәби теле. Педагогия

училищелары, колледжлар, гимназияләр өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2002.

12. Сафиуллина Ф.С. Ибраһимов С.М., Вафина Э.Х. Хәзерге татар телендә тыныш билгеләре. – Казан, ТКН, 1995.

13. Татар теленең орфографик сүзлеге. – Казан, ТКН, 1983.

14.Татар теленең орфографик сүзлеге. – Казан, «Раннур», 2002.

15. Сәлим Хәлил. Тел гыйлеме терминнары сүзлеге. – Алабуга, 2001.

16. Максимов Н.В.. Татар теленнән тестлар. – Казан, «Мәгариф», 2002.

17. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге. 3 томда. – Казан, ТКН, 1977, 1979, 1981.

18. Харисова Ч.М. Татар теле. Теория, күнегүләр, тестлар: Абитуриентлар һәм студентлар өчен ярдәмлек / Ч.М.Харисова. - Казан: Мәгариф, 2006.

19. Харисов Ф.Ф. Харисова Ч.М. Татар теленнән күнегүләр һәм тестлар. - Казан: Яңалиф, 2006.

20. Харисова Ч. М. татар теле Анализ үрнәкләре. Югары сыйныф укучылары, абитуриентлар, укытучылар өчен. – Казан: Мәгариф, 2009.

21. «Мәгариф» журналында һәр ел саен чыгып бара торган татар теле буенча республика олимпиадаларының биремнәре һәм нәтиҗәләр.

Татар әдәбиятыннан
кабул итү имтиханнары программасы

(татар теле һәм әдәбияты белгечлеге алырга теләүче абитуриентлар өчен ярдәмлек)

К Е Р Е Ш

Сораулар («Татар урта гомуми белем мәктәпләре өчен татар теленнән программа. 5-11 сыйныфлар» «Рус мәктәпләрендә укучы татар балаларына ана теле укыту программасы// 5-11 сыйныфлар») таләпләре буенча төзелгән.

«Хәзерге татар әдәбияты (1965-90нче еллар)»
курсы буенча имтихан сораулары.

Ә.Еники – психологизм остасы («Кем җырлады», «Җиз кыңгырау» һ.б.)

«Әйтелмәгән васыять» (Ә.Еники) повестендә татар халкы өчен әһәмиятле күтәрелеше. әсәрнең төп идеясе.

А.Гыйләҗев иҗатына шәхес культы фаҗигаләре тәэсире («Өч аршин җир», «Җомга көн кич белән», «Ягез бер дога» һ.б.). әсәрләрдә бирелгән төп идея.

М.Мәһдиев иҗатының үзенчәлеге, иҗатында әхлакый-фәлсәфи проблемалар чагылышы («Кеше китә, җыры кала»)

М.Мәһдиев иҗатында милләт язмышы, милли горурлык идеясе чагылышы («Торналар төшкән җирдә», «Бәхилләшү»).

М.Мәһдиевнең «Без 41нче ел балалары» повесте үзенчәлеге, әсәрдә тормыш реальлеге бирелеше. Образлар сүрәтләнешендәге төп үзенчәлек.

Язучы Муса Җәлил иҗатында тематика киңлеге.

Н.Фәттах иҗатында тарихи тема, халык һәм шәхес мөнәсәбәтләрен күрсәтү, үткәннәр белән бүгенге бәйләнеше. («Сызгыра торган уклар», «Әтил суы ака торур»).

1960-90нчы еллар прозасында тематика киңлеге, актив жанрлар.

Хәзерге чор поэзиясе үзенчәлекләре, үсеш юнәлешләре.

Драматургиядә Туфан Миңнуллин эшчәнлеге («Әлдермештән әлмәндәр», «Әниләр һәм бәбиләр», «Вера +Илгизәр»)

Хәзерге чор татар прозасында Ана образы чагылышы. Х.Сәрьян «Бер ананың биш улы», Ә.Еники «Әйтелмәгән васыять», В.Нуруллин «Әгәр син булмасаң» һ.б.)

Соңгы еллар татар әдәбитянда тарихи темага игътибар арту, мондый әсәрләрнең үзенчәлеге һәм әһәмияте.

Г.Ахунов иҗатында заман геройлары чагылышы («Хәзинә»).

Хәзереге чор әдәбиятында шәхес культы еллары корбаннары язмышы чагылышы (А.Гыйләҗев «Ягез бер дога», И.Сәләхов «Калыма хикәяләре»).

19 йөз башында татар иҗтимагый – культура хәрәкәте аның татар әдәбияты үсешенә тәэсире.

19 йөзнең беренче һәм икенче яртысы әдәбиятының үзенчәлекләре.

19 йөзнең беренче ярытсында поэзияләрдәге үзгәрешләр, борынгы традицияләр белән бергә реализм юнәлешендә үсеш башлануы.

Г.Утыз–Имәни иҗатында гыйлемле, акыллы булуның кыйммәтен күрсәтү. Күңел пакьлеге турында уйланулар.

Ә.Каргалый иҗатында суфичылык һәм мәгърифәтне зурлау, шигъри хатларында лирик юнәлеш, тәнкыйди карашлар.

Г.Кандалый иҗатының үзенчәлеге, шигырь–поэмаларында дөньяви кичерешләр, хатын–кыз образы бирелешендә мәгърифәтчелек карашлары.

19 йөзнең 2–нче яртысында татар әдәбиятында булган үзгәрешләр. Метод, жанрлар.

Мәгърифәтче язучыларның иҗат принциплары. Кадимчелек, җәдитчелек хәрәкәтенең татар әдәбиятында чагылышы.

Күренекле тарихчы, философ, фикер иясе Ш.Мәрҗанинең мәгърифәтчелек өлкәсендә эшчәнлеге, әдәбият үсешенә йогынтысы.

К.Насыйриның әдәби һәм гыльми эшчәнлеге.

К.Насыйри иҗатында шул чор мәгърифәтчелек карашлары чагылышы.

19 йөзнең икенче яртысында шигърият үсеше. М.Акъмулла иҗатында лиризм, эчке кичерешләр чагылышы, гаделсезлеккә каршылык.

Татар халык авыз иҗатында образлар киңлеге.

Татар әдәбиятында үзенчәлекле шагыйрь – Һади Такташ иҗаты.

19 йөз ахырында татар әдәбиятына килгән хатын–кызлар иҗаты үзенчәлеге, алар күтәргән мәсьәләләр.

Татар драматургиясе үсешендә беренче адымнары, театр сәнгате һәм драматургиянең бергә үсеше. Беренче драматурглар эшчәнлеге.

Г.Ильясиның «Бичара кыз» драмасы, аның эшләнешендә кимчелекләр, схематизм. әсәрнең әһәмияте.

Г.Ильясиның «Бичара кыз» драмасында мәгърифәтчелек идеясе

чагылышы.

Ф.Хәлидинең «Рәдде бичара кыз» драмасының идея–эстетик көче, әсәрнең реализмга якынлыгы.

М.Акъегетнең «Хисаметдин менла» әсәренә реалистик повесть буларак бәя. әсәрдә кадимчелек, җәдитчелек карашлары чагылышы.

Шәриф Камал әсәрләрендәге төп персонажлар бирелеше.

Габдулла Тукай-бөек шагыйрь.

И.Юзиевнең иҗатында яз, яшьлек, мәхәббәт темасы.

Г. Бәширов “Туган ягым – яшел бишек” повестендә Гомәр образы.

М. Мәһдиев – образлар тудыру остасы.

Г. Әпсәләмов әсәрләрендә сугыш һәм кеше язмышы.

Алтын Урда чорында татар әдәбиятының яңарышы.

Ф.Әмирхан әсәрләрендә тәрбия, әхлак, дин.

Аяз Гыйлаҗев әсәрләрендә халык.

Алтын Урда чорында татар әдәбиятының яңарышы.

ПРОГРАММА ПО ТАТАРСКОМУ ЯЗЫКУ

Общая информация о языке

Язык как явление общественное. Общая информация о развитии языка. Структурное и функциональное развитие языка. Формирование татарского национального литературного языка. Основные диалекты татарского языка. Знания о языке, значение и основные разделы. Язык как самый дорогой памятник истории нации.

ОРФОЭПИЯ И ФОНЕТИКА

Понятие об орфоэпии и фонетике.

Артикуляционные органы. Звуки речи, способы их образования. Гласные и согласные звуки, принципы их дифференциации.

Гласный звук в татарском языке. Твердый и мягкий гласный (гласный переднего и заднего ряда). Закон сингармонизма, его виды. Случаи нарушения сингармонизма.

Согласный звук в татарском языке. Глухой и звонкий согласный. Согласные заднеязычные и согласные увулярные. Губно-губные и губно-зубные согласные. Сочетание аналогичных согласных (ассимиляция). Уподобление согласных, их чередование.

Звук и буква. Звуки и их написание. Алфавит. Современные нормы произношения и отклонения от норм. Я, е, ю, ё. О, ө, ы , е, э - правильность написания букв.

Слог и ударение в татарском языке. Интонация.

Порядок фонетического анализа.

ЛЕКСИКА И КУЛЬТУРА РЕЧИ

Понятие о лексике и культуре речи. Богатство словарного запаса татарского языка и его изменяемость.

Слово. Значение слова. Однозначные и многозначные слова. Прямое и переносное значение слова. Омонимы, синонимы, антонимы.

Состав слова. Общеупотребительные слова. Литературные слова. Диалектные слова. Профессионализмы. Термины.

Классификация слов в зависимости от их употребления. Историзмы и архаизмы. Неологизмы. Заимствованные слова.

СЛОВООБРАЗОВАНИЕ

Словообразование. Корень и суффикс. Окончание. Порядок присоединения их к слову. Основа слова.

Порядок словообразования

МОРФОЛОГИЯ

Понятие о самостоятельных частях речи. Классификация частей речи в татарском языке.

Существительное. Имена собственные и нарицательные. Единственное и множественное число существительных. Изменение имен существительных по падежам и лицам. Роль имени существительного в предложении. Морфологический разбор имени существительного.

Глагол. Глагол как часть речи, его значение и грамматические признаки. Формы глагола. Неопределенная форма (инфинитив) глагола. Грамматические категории лица, времени и числа глагола.

Изменяемые формы глаголы. Изъявительное, повелительное, условное наклонения глагола. Формы глагола в настоящем, прошлом, будущем времени. Словообразование глаголов, их написание. Роль глагола в предложении.

Неизменяемые формы глаголы. Причастие, деепричастие, имя действия, инфинитив-смысл, происхождение, написание. Роль неизменяемых форм глагола в предложении. Морфологический анализ глагола.

Прилагательное. Понятие о признаке предмета. Виды имен прилагательных. Субстантивация качества. Словообразование и написание имен прилагательных в татарском языке. Морфологический анализ имени прилагательного.

Числительное. Понятие о числительном как части речи. Имя числительное, его значение и грамматические признаки. Количественные и порядковые числительные, принципы их словообразования и написания. Морфологический анализ имени числительного.

Наречие. Наречие как часть речи, его значение и грамматические признаки. Разряды наречий по значению: образа действия, места, цели, причины, времени. Роль наречий в предложении. Морфологический анализ наречий.

Местоимение. Местоимение как часть речи, его разряды и их функциональная характеристика. Роль местоимений в предложении. Морфологический анализ местоимений.

Послелог. Послелог как служебная часть речи, его значение и грамматические признаки. Образование послелогов и правильность их написания. Морфологический анализ послелогов.

Союз. Союз как служебная часть речи, его значение и грамматические признаки. Образование союзов и правила их написания. Роль союзов в предложении. Морфологический анализ союзов.

Междометие. Междометие как особая часть речи. Образование междометий и знаки препинания при их употреблении. Морфологический анализ междометий.

СИНТАКСИС

Понятие о синтаксисе. Основные единицы синтаксиса: словосочетание, синтагма, предложение, текст.

Синтаксис простого предложения. Понятие о словосочетаниях. Типы связи слов в словосочетании. Словосочетания и предложения. Главное и зависимая часть предложения.

Понятие о предложениях. Виды предложения по цели высказывания: повествовательное, вопросительное и побудительное. Их употребление в тексте.

Связь слов в предложении. Подчинительная и сочинительная связь.

Понятие о сложных предложениях. Общее понятие о сложных предложениях. Распространенное или нераспространенное предложение.

Главные части предложения. Подлежащее и сказуемое, их характеристика.

Обособленные предложения. Обособленные определения, дополнения и обстоятельства. Их различия. Однородные и неоднородные.

Полное и неполное предложение. Употребление в речи полных и неполных предложений.

Прямая и косвенная речь. Прямая и косвенная речь. Знаки препинания при прямой речи. Замена прямой речи на косвенную. Диалог.

Односоставные и двусоставные предложения.

Синтаксис сложного предложения. Понятие и виды. Знаки препинания. Союзное и бессоюзное сложное предложение.

ПУНКТУАЦИЯ

Интонация. Знаки препинания, их виды и функция.

КУЛЬТУРА РЕЧИ И СТИЛИСТИКА

Нормы литературного языка. Литературный язык и его стили. Письменный и разговорный стиль. Функциональные стили: художественный, научный, официально-деловой, эпистолярный стиль.

Культура речи и ее основы. Требования к культуре речи.

Литература

1. Юсупов Р.А., Зиннәтуллина К.З, Харисова Ч.М., Гайфуллина Т.М. Татарский язык. – Казан, «Мәгариф», 2006.

2. Тумашева Д.Г., Юсупов Ф.Ю., Харисова Ч.М К.З. Зиннәтуллина, Б.М.Мифтахов. Татарский язык. 6 класс. – Казан, «Мәгариф», 2006.

3. Сафиуллина Ф.С. Ибраһимов С.М. Татарский язык. Учебник 7 класс. – Казан, «Мәгариф», 2002.

4. Мифтахов Б.М. Сөнгатов Г.М. Татарский язык.Учебник 7 класса– Казан, «Мәгариф», 2002.

5. Зәкиев М.З. Татарский язык. Учебник 8 класса. – Казан, «Мәгариф», 2002.

6. Зәкиев М.З. Татарский язык. Учебник 9 класса. – Казан, «Мәгариф», 2002.

7. Зәкиев М.З, Максимов Н.В. Татарский язык. учебник 10-11 класса. – Казан, «Мәгариф», 2003.

8. Зиннәтуллина К.З., Ф.Ф.Фатыйхова, Мирзаһитов Р.Х.. Татар теле. Рус мәктәпләренең 9 нчы сыйныфында укучы татар балалары өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2006.

9. Сафиуллина Ф.С., Ибраһимов С.М. Татар теле. Рус мәктәпләренең 11 нче сыйныфында укучы татар балалары өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2000.

10. Сафиуллина Ф.С. Хәзерге татар әдәби теле. Югары уку йортларының әзерлек факультетлары һәм абитуриентлар өчен дәреслек. Казан университеты нәшрияты, 2002.

11. Сафиуллина Ф.С., Зәкиев М.З. Хәзерге татар әдәби теле. Педагогия училищелары, колледжлар, гимназияләр өчен дәреслек. – Казан, «Мәгариф», 2002.

12. Сафиуллина Ф.С., Ибраһимов С.М., Вафина Э.Х. Хәзерге татар телендә тыныш билгеләре. – Казан, ТКН, 1995.

13. Татар теленең орфографик сүзлеге. – Казан, ТКН, 1983.

14.Татар теленең орфографик сүзлеге. – Казан, «Раннур», 2002.

15. Сәлим Хәлил. Тел гыйлеме терминнары сүзлеге. – Алабуга, 2001.

16. Максимов Н.В. Татар теленнән тестлар. – Казан, «Мәгариф», 2002.

17. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге. 3 томда. – Казан, ТКН, 1977, 1979, 1981.

18. Харисова Ч.М. Татар теле. Теория, күнегүләр, тестлар: Абитуриентлар һәм студентлар өчен ярдәмлек / Ч.М.Харисова. - Казан: Мәгариф, 2006.

19. Харисов Ф.Ф. Харисова Ч.М. Татар теленнән күнегүләр һәм тестлар. - Казан: Яңалиф, 2006.

20. Харисова ч.м. татар теле Анализ үрнәкләре. Югары сыйныф укучылары, абитуриентлар, укытучылар өчен. – Казан: Мәгариф, 2009.

21. «Мәгариф» журналында һәр ел саен чыгып бара торган татар теле буенча республика олимпиадаларының биремнәре һәм нәтиҗәләр.

ПРОГРАММА ПО ТАТАРСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

А.Еники – родоначальник психологизма в татрской литературе («Кто спел», «Жизненные песни » и др.)

Основная тема повести А.Еники «Невысказанное завещание».

Своеобразие творчества А.Гыйлязова («Три метра земли», «В пятницу вечером», «Давайте помолимся» и др). Основная идея произведений.

Специфика творчества М.Махдиева («Человек уходит песня остается»).

Главные темы в произведениях М.Махдиева («Где живут журавли», «Прощание»).

Реалистические мотивы в повести М.Махдиева «Мы дети 41-го года».

Характеристика главных героев.

Творчество М.Джалиля. Основные темы писателя.

Творчество Н.Фаттаха, историзм романов писателя. Связь прошлого и настоящего («Свистящие стрелы», «Течет река Итиль»).

Проза в 1960-90-е годы. Основные идеи и жанры авторов данного периода.

Современная поэзия и основные темы.

Драматургия Туфана Миннуллина («Старик Альдермеш из Альмандара», «Матери и дети», «Вера+Илгизар»).

Образ матери в современной прозе Х.Сарьяна «У матери пять сыновей», А.Еники «Невысказанное завещание», В.Нуруллина «Если тебя не станет» и др.).

Специфика изображения исторических тем в современной татарской литературе.Своеобразие произведений.

Изображение социальных тем в творчестве Г.Ахунова («Хазиня»).

Специфика отображения культа личности в татарской литературе.(А.Гылязев «Давйте помолимся», И.Салахов «Повести Колымы».

Своеобразие татарской литературы в первой и второй половине XIX века.

Поэзия первой пол. XIX века. Использование семейных традиций и реализма в произведениях авторов.

Г.Утыз–Имани – поэт,ученый, богослов. Его вклад в татарскую литературу.

Творчество А.Каргалый. Поэт –суфист, основные темы лирики поэта.

Своебразие творчества Г.Кандалыя, образы женщин и семейные темы.

Методы и жанры в татарской литературе во второй половине XIX века.
Татарский ученый Ш.Марджани богослов,философ,историк,просветитель.

Творчество и основной вклад в развитие татарской литературы К.Насыйри.

Творчество М.Акмуллы во второй половине XIX века. Основная идея творчества и темы просвещения в его стихах.

Своеобразие изображения образов и характеров в татарской литературе.

Своеобразие творчества Х.Такташа.

Своеобразие развития татарской драматургии. Первые татарские пьесы: проблематика и своеобразие.

Драма Г.Ильясина «Несчастная девушка», основная мысль драмы.

Своеобразие изображения идейно-эстетической проблемы в драме Ф.Халидина «В ответ несчастной девушке»в контексте реализма.

Изображение морально-этических принципов в повести М.Акегета «Хисаметдин менла» в контексте реалистических традиций.

Специфика изображения центральных героев и персонажей в произведениях Шарифа Камала .

Габдулла Тукай как основоположник татарской литературы.

Своеобразие изображения темы любви и молости в творчестве И.Юзиева.

Образ Гумара в повести Г.Баширова «Родной край – моя колыбель».

Специфика изображения образов и героев в творчестве М. Махдиева.

Тема войны и судьба человека в произведениях Г.Апсалямова.

Развитие татарской литературы в период Золотой Орды.

Раскрытие темы нравственности в творчестве Ф.Амирхана

Своеобразие изображения образов и героев в произведениях Аяза Гыйлязева.

КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ВСТУПИТЕЛЬНОГО ИСПЫТАНИЯ ПО РОДНОМУ (ТАТАРСКОМУ) ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ

Результат испытуемого на экзамене – это сумма баллов по ответам на все задания экзаменационного билета. Максимальный балл составляет 100. Испытание считается успешно пройденным, если экзаменуемый получает в сумме 60 и более баллов. Каждое задание экзаменационного билета оценивается по шкале в соответствии с приложением 1:

1) максимальное количество баллов за устный ответ на вопросы и выполненное практическое задание по родному языку – 50;

2) максимальное количество баллов за устный ответ на вопросы и анализ текста по родной литературе – 50.

90-100 – абитуриент демонстрирует отличное знание основных лингвистических и литературоведческих понятий, умение логически мыслить и аргументировать, сформированные навыки использования терминологического аппарата; полно излагает материал, даёт правильное определение языковых и литературоведческих понятий; умеет приводить необходимые примеры; излагает материал последовательно и правильно с точки зрения норм литературного языка;

75-89 – абитуриент демонстрирует хорошее знание основных лингвистических и литературоведческих понятий, имеет достаточное представление о лингвистических и литературоведческих явлениях и процессах, но допускает 1-2 ошибки, которые самостоятельно исправляет, и 1-2 недочёта в последовательности и языковом оформлении излагаемого;

60-74 – абитуриент демонстрирует удовлетворительное знание основных лингвистических и литературоведческих понятий, отдельные навыки использования лингвистической и литературоведческой терминологии, но излагает материал неполно и допускает неточности в определении понятий или формулировке правил; не умеет достаточно глубоко и доказательно обосновать свои суждения и привести свои примеры;

1-59 – абитуриент демонстрирует незнание лингвистических и литературоведческих понятий, неумелое использование лингвистической и литературоведческой терминологии, имеет приблизительное представление о лингвистических и литературоведческих явлениях и процессах.

0 – все случаи ответа, которые не соответствуют вышеуказанным критериям.

ПРАВИЛА ПРОВЕДЕНИЯ ВСТУПИТЕЛЬНОГО ИСПЫТАНИЯ ПО РОДНОМУ (ТАТАРСКОМУ) ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ

Дата, время и место проведения вступительного испытания (экзамена) по родному (татарскому) языку и литературе определяются расписанием вступительных испытаний в МГПИ имени М. Е. Евсевьева. Перед экзаменом (за 1 день до испытания) для абитуриентов проводится консультация по содержанию программы вступительного испытания, по предъявляемым требованиям, критериям оценки, технологии вступительного испытания.

Экзамен (вступительное испытание) проводится в специально подготовленном помещении, обеспечивающем необходимые условия абитуриенту для подготовки и сдачи экзамена.

Во время экзамена в аудитории должно находиться два экзаменатора, которые перед началом вступительного экзамена:

- выдают абитуриенту экзаменационные билеты;
- проводят инструктаж по правилам поведения на экзамене.

Вступительное испытание включает в себя:

1) ответ на вопросы билета по родному (татарскому) языку (теоретическая часть);
2) выполнение заданий билета по родному (татарскому) языку (практическая часть);
3) ответ на вопросы билета по родной литературе;

Абитуриент на экзамене сдает экзаменационный лист экзаменаторам и выбирает экзаменационный билет. Затем получает лист для записи ответа, имеющий печать приемной комиссии МГПИ имени М. Е. Евсевьева. Все необходимые записи на листе должны быть выполнены ручкой (шариковой) синего цвета.

На подготовку ответа отводится 40 минут.

Консультации абитуриентов с экзаменаторами во время проведения вступительного испытания не допускаются.

Покидать абитуриенту аудиторию, где проводится вступительное испытание, после его начала можно не более одного раза и только с разрешения членов предметной комиссии, предварительно сдав им лист для записи ответа.

Во время проведения вступительного экзамена по родному (татарскому) языку и литературе экзаменующиеся должны соблюдать следующие правила поведения:

- соблюдать тишину;
- работать самостоятельно;
- не разговаривать с другими экзаменующимися;
- не оказывать помощь в выполнении заданий другим экзаменующимся;
- не пользоваться средствами оперативной связи: электронными записными книжками, персональными компьютерами, мобильными телефонами;
- не покидать пределов аудитории, в которой проводится вступительный экзамен, более одного раза;
- использовать для записей только лист установленного образца,

полученный от экзаменаторов;

- не использовать какие-либо справочные материалы;

За нарушение правил поведения на вступительном испытании абитуриент удаляется с экзамена с проставлением оценки «0 (ноль)» баллов независимо от успешности ответов на вопросы и практическое задание экзаменационного билета, о чем председатель предметной экзаменационной комиссии составляет акт, утверждаемый Приемной комиссией МГПИ имени М. Е. Евсевьева. Апелляции по этому поводу не принимаются.

По окончании испытания абитуриент сдает лист для ответа и экзаменационный билет экзаменаторам. Экзаменаторы объявляют отметку абитуриенту и проставляют ее в экзаменационную ведомость и экзаменационный лист абитуриента. Оценка (цифрой и прописью) выставляется по стобалльной системе.

Апелляции по процедуре и результатам экзамена рассматриваются в установленном порядке в соответствии с Положением об апелляционной комиссии.

Приложение 1.

ШКАЛА ОЦЕНИВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ВСТУПИТЕЛЬНОГО ИСПЫТАНИЯ ПО РОДНОМУ (ТАТАРСКОМУ) ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ

№ задания	Отметка по 5 балльной шкале	Критерий	Количество итоговых баллов (100 балльная шкала)	Примечание
1 (по родному языку: теоретическое и практическое задания)	5	Абитуриент полно раскрыл содержание материала в объеме, предусмотренном программой, изложил материал последовательно и грамотно с точки зрения норм литературного языка; показал знание терминологического аппарата, умение иллюстрировать теоретические положения конкретными примерами; правильно выполнил практическое задание по родному языку; продемонстрировал сформированность и устойчивость умений и навыков языкового анализа; отвечал самостоятельно без наводящих вопросов. Возможны неточности при освещении второстепенных вопросов, которые абитуриент легко исправил по замечанию экзаменатора.	50-41	За каждую допущенную неточность при ответе снимается один балл
	4	Ответ абитуриента удовлетворяет в основном требованиям на оценку «5», но при этом имеет один из недостатков: допущены один - два недочета при освещении основного содержания ответа (в теоретическом или практическом задании), исправленные по замечанию экзаменатора; допущены ошибка или более двух недочетов при освещении второстепенных вопросов, легко исправленные по замечанию экзаменатора.	40-31	За каждую допущенную неточность при ответе снимается один балл
	3	Абитуриент неполно или непоследовательно раскрыл содержание материала, но показал общее понимание вопроса, имелись затруднения или допущены ошибки в использовании лингвистической терминологии, исправленные после нескольких наводящих вопросов экзаменаторов; абитуриент не справился с применением теории для языкового анализа, допустив одну-две ошибки при выполнении практического задания по родному языку; выявлена	30-21	За каждую допущенную ошибку при ответе снимается один балл

		недостаточная сформированность основных умений и навыков языкового анализа.		
	2	Абитуриент не раскрыл основное содержание учебного материала; обнаружил незнание или непонимание большей или наиболее важной части учебного материала: допущены ошибки в определении лингвистических понятий, которые не исправлены после наводящих вопросов экзаменаторов; неправильно выполнил практическое задание по родному языку, допустив три-четыре ошибки и продемонстрировав недостаточную сформированность основных умений и навыков языкового анализа.	20-11	За каждую допущенную ошибку при ответе снимается один балл
	1	Абитуриент не раскрыл основное содержание учебного материала; допущены грубые ошибки в изложении материала, которые не исправлены после наводящих вопросов экзаменаторов; практическое задание не выполнено, или при его выполнении было допущены грубые ошибки (более четырех); навыки языкового анализа не продемонстрированы.	10-1	За каждую допущенную ошибку при ответе снимается один балл
	0	Абитуриент отказался отвечать.	0	
2 (по родной литературе)	5	Абитуриент дал правильный и полный ответ, в его рассуждениях и обосновании нет пробелов и ошибок; точно использовал литературоведческую терминологию; правильно привел примеры и аргументировано доказал свою точку зрения, правильно выполнил литературоведческий анализ. Возможны неточности при освещении второстепенных вопросов, которые абитуриент легко исправил по замечанию экзаменатора.	50-41	За каждую допущенную неточность при ответе снимается один балл
	4	Ответ абитуриента удовлетворяет основным требованиям на оценку «5» (см. выше), но обоснования недостаточны; допущена одна ошибка или два-три недочета в изложении материала. Возможны неточности при освещении второстепенных вопросов, которые абитуриент исправил по замечанию экзаменатора.	40-31	За каждую допущенную неточность при ответе снимается один балл
	3	Абитуриент демонстрирует удовлетворительное знание основных литературоведческих понятий, отдельные навыки использования литературоведческой терминологии, но излагает материал неполно и допускает неточности в определении понятий или формулировке правил; не умеет достаточно глубоко и	30-21	За каждую допущенную ошибку при ответе снимается один балл

		доказательно обосновать свои суждения и привести свои примеры, продемонстрировав при этом общее понимание вопроса. Абитуриент владеет знаниями по анализируемому произведению, но при выполнении литературоведческого анализа допущено более одной ошибки или более двух-трех недочетов.		
	2	Абитуриент демонстрирует недостаточное знание литературоведческих понятий, неумелое использование литературоведческой терминологии, имеет приблизительное представление о литературоведческих явлениях и процессах; при выполнении литературоведческого анализа допустил существенные ошибки, показавшие, что он не владеет обязательными умениями, по данной теме в полной мере, обнаружил незнание или непонимание большей или наиболее важной части теоретического материала.	20-11	За каждую допущенную ошибку при ответе снимается один балл
	1	Абитуриент демонстрирует незнание литературоведческих понятий, неумение использования литературоведческой терминологии; приступил к литературоведческому анализу, но не довел его до конца; допустил грубые ошибки, которые не были исправлены после нескольких наводящих вопросов экзаменаторов.	10-1	За каждую допущенную ошибку при ответе снимается один балл
	0	Абитуриент отказался отвечать.	0	